

قۇرمانالى دىيان دى شمارىلار

4

ۇلتتار باسپاسى

قۇرمانلى وىپان ۇلى
شعارمالارى

شەركىن، بۇرالىق دۇنيە - اي

4

ۇلتتار باسپاسى

«قۇرمانالى وسپان ۇلى شعارمالارى» اتتى كىتاپتىڭ رەداكسىيا القاسى

جانابىل سىماۋىل ۇلى
اقتىلشلاز: اسقات كەرىمباي ۇلى
بەكمۇقامەت مۇسا ۇلى

باسپادان شعارۇشلار القاسى:

شامىس قۇمار ۇلى، شاكەن ۇتالىي، ۋاستىجان عوبۇر ۇلى، جاۋ
گۇاڭمىڭ، تالىپباي قابايەۋ، السىجان نۇرعازى ۇلى، مۇراتقان
جاپاباي ۇلى، ەلبەك قۇرمانالى ۇلى، باقتىبەك توقتاسىن ۇلى
قۇراستىرىپ باسپاعا ۇسنعان: ەركىن قۇرمانالى ۇلى

《库尔班阿里全集》编委会

贾那布尔

顾问: 艾斯海提·克里木拜
别克木哈买提·木沙

夏木斯·胡马尔 夏侃·沃阿勒拜 瓦依提汗·乌甫尔

编委: 赵光鸣 塔力甫拜·哈拜 阿里木江·努尔哈孜
木拉提汗·加帕拜 叶里别克·库尔班阿里
巴克特拜克·吐哈塔西

编者: 叶尔肯·库尔班阿里

مازمۇنى

بەتاشار	1
قۋانىش ، قايغى ، سەرگەلدەك	7
امالداۋ ، العا ۋمىتلۇ	16
ات جالنى تارتىپ مىنگەن سولك	32
كۈركەشەدەن كۈللى المىگە	51
بالىنى شاقىتا باسشىلار قاتارىندا	68
ىلەگە قايتا ورالعاندا	90
جاڭا ورىن ، تىك قىزمەتتە	132
اسىلماغان اسۇلاردان اسقاندا	145
قالامگەر قايراتكەرلەر قاتارىندا	163
احمەتجان قاسىمى قاتارلى توڭكەرىستىك قۇربانداردىك	
قازاسى جانە قابىرى جونىندە	194
ويلانىپ-تولعانۇ تۇدىرعان تۇمالار	204
تولقىندى جىلدار تولقىنى تۇرتپەگىندە	230
قاتارغا قايتا ورالعاندا	242
قىز بەيىتى	267

بەتاشار

ءدانىشپان ابايدىڭ :

كۈن ارتىنان كۈن تۋار ،

ءبىر كۈن دامىل ەتكىزەس .

وي ارتىنان وي تۋار ،

جەلگە مىنسەڭ جەتكىزەس ،—دەگەنىندەي كۈندەر

زىرلاپ ءوتىپ ، ويلار ۇزىلمەي تۇرتپەكتەپ جۇرگەن بەيمازا

كۈندەردىڭ ءبىرى—مەحانادان جاڭا شىعپ ، ۇيدە ەمدەلىپ

جۇرگەن كەزىم ەدى . تۈسكە تايان :

—اسسالامالايكۇم ، اقساقال !—دەپ ءبىر جىگىت ۇيگە

كىردى .

—ۋاعالايكۇماسسالام ، ازامات ، تورلەت !

جىگىت قول بەرىپ ، اماندىق سۇراسىپ ، جانىما جاقىن

جەردەن كورسەتىلگەن كرەسلوغا جايلاىىپ وتىردى دا :

—امان ، جاقسى ەكەنسىز ، قۋانىشتىمىن . اكەم وسلاي

اتتانارىمدا ”بارىپ سالەم بەرىپ ءديدارلاس ، مەنەن كوپتەن كوپ

سالەم ايت ، ورتا مەكتەپتە بىرگە وقىعان ، تاتۋ-ءاتتى وتكەن

ساباقتاسىم ەدى . بىرنەشە جىل قىزمەتتەس تە بولعانىز . وي-

حوي ، دۇنيە دەگەن ! ... بۇعان دا اتتاي شاۋىپ بىرنەشە ون

جىل وتە شىققان ەكەن-اۋ ؟“ دەپ ءبىر كۇرسىنىپ ، ساعىنىشىن

اڭعارتىپ قالىپ ەدى ،—دەپ ايلدادى .

”بۇل جىگىت كىم بولدى ؟“ دەگەن ءدۇدامال ويىمەن ونىڭ

«دېدارىنا باقتىم . ورتا بويلى ، سوم دەنەلى ، ەلۋگە تايپ قالعان قاراتورى جىگىت ەكەن ، ءتۈر-تۇلعاسىنا زەيىن قويا قاراسام دا شىرامىتۇدان ارى بارا المادىم . ايامىندا :

— سوندا سەنىڭ اكەڭ كىم بولدى؟— دەدىم . ول :

— كودەك ،— دەپ مەنەن ءسوز كۈتكەن راي ءبىلدەردى .

— وحو ! ءوزىمىزدىڭ كوكەڭنىڭ بالاسى ەكەنىڭ عوي ،

ول مەنەن بىرنەشە جاس ۇلكەن ەدى ، ءوز جايىما قاراي ايتسام جەتپىسىڭ جەڭىلگە تۇسپەيتىن سەكىلدى ، تىڭ با ؟

— تىڭ ، تىڭ ! ساباقناستارىن ، وتە-موتە ءسىزدى كوپ

ايتادى . گازەت-جۇرنالداردان ولەڭ ، ەستەلىك سەكىلدى ەڭبەك-

تەرىڭىزدى كەزدەستىرە قالعاندا قولىنان تاستاماي وقىپ جۈرە-دى ، ساقىتايدى .

— بار بولسىن ، بار بولسىن ! . . ءبىز ورتا مەكتەپكە تۇسە-

تىن جىلى مەنىڭ سول قولىم بىلەگىنەن سىنىپ ، سودان ءبىر

مەزگىل ازاپ تارتتىم ، قىيىنشىلىققا كەزىگىپ ءجۈردىم . سول

كەزدەردە ول ماعان كوپ قامقورلىق ىستەدى ، اۋىرىمدى جەڭىل-

دەتىپ ، قىيىنمدى وڭايلاتىپ ءجۈردى . وسىنداي كەزدەردە :

”راقىمەت كوكە ، ماعان بولا اۋرەلەنىپ قالدىڭىز“ دەگەنىمدە ،

”بۇنىڭ قالاي ؟ بۇنداي ءسوزدى ەكىنشى اۋزىڭا الما ، ءبىز باۋىر-

مىز ، ساباقناستىپىز“ دەپ رەنجىگەن ادامشا دۇڭك ەتە تۇستىن .

سويتسە دە ونىڭ بۇل دۇڭك ەتپەسى ماعان جىلى ءتىپ ،

جانىمدى جادىراتاتىن دا ، مەن وعان سۇيسىنە قاراي بەرەتىمىن .

— ءالى دە سول دۇڭك ەتپەسى بار ، ءبىراق ، بۇل دۇڭك

ەتپەسىندە ءوزىڭىز ايتقانداي مەيىرىم-قايرىم ، قامقورلىق جاتا-

دى .

—“جا، كوكەڭنىڭ بالاسى! سوندا سەنىڭ اتىڭ باۋىرجان بولغانى ما؟

—“دال ايتتىڭىز، سىڭىزدە ەكەن. اكەم بىرەر ەسىمدى ۇناتپاي قالسا: ”جاسىق نەمە! سەنىڭ اتىڭدى دىر-دۇمانداتا وتىر-رىپ، كوپ تالعامنان سولڭ بىرىداپ، ەارى ۇمت كۇتىپ قۇرمانالنىڭ ۇسىنىسى بويىنشا، باۋىرجان قويىمامىز“ دەپ سال-ماق تاستايدى. مەن ونىڭ بۇنىسىنان اقىل-وي، جىگەر-قايرات العانداي بولامىن.

—سولاي دە!.. بۇل كەزدە قۇلجادا ەكساندىربەك جازعان «ارپالس» پوۋەستى اسا زور ىقىلاس، سۇنا بىلمەس نىتامەن قولدان-قولىغا ۇتىپ، قايتا-قايتا وقىلىپ جۇرگەن بولاتىن. پوۋەستە دۇنيە جۇزىلىك ەكىنشى سوعىس بارىسىندا—گەرمانيا شاپقىنشىلارنا قارسى جۇرگىزىلگەن قىان-كەسكى سوعىس ماي-داندارىندا كورسەتكەن ەرەكشە ەرلىك ەڭبەكتەرىنە بولا ”سوۋەت وداعىنىڭ باتىرى“ دەگەن داڭقىتى اتاق بەرىلگەن—باۋىرجان مو-مىش ۇلىنىڭ ەرلىگى باياندالاتىن. پوۋەستى وقۇ بارىسىندا بارلىعىمىز: ”ۇل تۇلىسا باۋىرجانداي تۇلىسىن!“ دەپ زاڭدى ماقتانىش سەزىمىنە بولەنىپ قالاتىمىز. وسى كەزدە تۇلىعان سەنىڭ، سەن سەكىلدى ەبىرتالاي بالانىڭ اتىنىڭ باۋىرجان قو-يىلۇنىڭ ەمانى وسلاي بولاتىن.

جاقسىلىققا جان قۇمار كەلەدى ەكەن، سودان بولار، سە-نىڭ ەبىرقاتار قۇربىلارىڭنىڭ اتىن باۋىرجان قويىغانىمىز سەكىل-دى، سول كەزدەردە تۇلىعان تاغى ەبىرقاتار ۇلدارىمىز بەن قىزدارىمىزدىڭ اتىن ۇشقش تالعات، پۇلەمەتشى ماناشىۋىك (مانىسيا مولداغۇل قىزى) سەكىلدى باتىرلاردىڭ اتىمەن اتاۋدى

زور ماقتاناش ، نىزگى تىلەك ، وشپەس ءۇمىت رەتىندە شىن جۇرەكپەن قۇپتاعامىز . بىلەرمە ەكەنسىڭ ، جازۋشى ، مارقۇم بۇقارا تىشقانبايەۋتىڭ قىزىنىڭ اتى—مانشۇك (مانىيا) . بۇل ەسىمدى دە مەن ۇسىنىس ەتكەنمىن .

— ءورسى كەڭ ، ورەسى يىپىك ، ومىرشەڭ ءۇمىت تىلەك-تەر عوي بۇل ! ءبىز ءدال قازىر جان الپ ، جان بەرسكەن قان مايداندا جۇرمەگەنمىزبەن ءوندىرىستى ورگە باستىرىپ ، جالپى جۇزدىك ورلەۋ جاساۋدىڭ سان سالالى ارپالىسىندا ءجۇر-مىز . بۇنى ەرلىك ەڭبەك تىلەمەيدى دەي الامىز با ؟ امال قانشا ، وزگەنى بىلمەيمىن ، ءوز باسىم سىزدەردىڭ ءۇمىت تىلەكتەرد-ئىزدەن شىعا الماي كەلمەن ، كەزى-كەزىندە ويلانىپ قىنجىلا-مىن دا ، قىنلامىن .

— وسىنىڭ ءوزى ءبىزدىڭ ءۇمىت-تىلەگىمىزدەن شىعۇعا بەت بۇرىپ بەل بەكەمدەپ كەلە جاتقاندىقتىڭ بەلگىسى . تەك بەك كەرى بۇرىلىپ ، بەل بوساپ كەتپەسە ، ەرلىك ەڭبەك دەگەن وسى ەمەس پە ؟ !

اڭگىمەمىز وسىلاي بىرتىندەپ تەرەڭدەپ بارىپ ، بايىز تابۇ-عا تاياعاندا :

— ءسىزدى تانىتىندار ازايىپ بارادى ، تانىمىز دەيتىندە دە جەتە تانىسپايتىندىعىن اڭعارتىپ ءجۇر . وسى جايتتەردى ەسكەرىپ ، ۇرپاقتارىڭىزعا ناقتىلى تانىستىق بەرەتىن دەرەك قالدىرساڭىز جاقسى بولار ەدى .

— پىكىرىڭ ويلانىپ كورۇگە تاتيدى ، دەنساۋلىقتىڭ جار بەرۋىنە جاراي بىردەمە دەرەمىن .

باۋىر جان وسىلاي كوڭىلىدى دە ءماندى اڭگىمەلەرمەن ءبىر

مەزگىل وتىرىپ ، قايتارىندا : ”اكەمنىڭ سىزگە ەستەلىك بول-
سىن دەپ جىبەرگەن سالەمدەمەسى ەدى“ دەدى دە ، باسما
ويۇلانغان كوك ءپۇلس تاquia كىگىزىپ ، يىعىما جاعا ، جەڭىنە
ويۇ باستىرىلغان كوك ءپۇلس شاپان جاپتى . وسىدان سولڭ :
”كونە كوز ، دوس اعا ساعىنىش سالماعىمەن ءبىر جانشتاپ
ءوتتى دە قاتتى تەبىرەنتتى ، ويعا باتىردى ءارى وسى قادىرمەندەر
اتتانىپ كەتسە مەنى جەتە تانىتىن ادامدار بولا قويا ما ، بولسا
قانшалىق ؟“ دەگەن وي جانىمدى جابىقتىرعانداي بولدى .

باۋىر جاننىڭ قايتار قارساڭىندا ايتقان پىكىرى بۇدان ىلگە-
رى ەل-جۇرت ، قۇربى-قۇرداس اراسىندا بولغان كەزدەرىمدە كەي-
جىر سۇڭعىلا ، نىزگى نىيەتتى جانداردىڭ اۋزىنان دا شىققان . بۇل
بارىستا كەيىپىر ”تانىسىپىز“ دەپ جۇرگەن ادامدار مەن ءارى تا-
نىس ، ءارى تانىس مەس ەكەندىگىمىز ، تاغى ءبىر ءبولىم ادام-
دارمەن تەك ات تانىس ، ءتۇس تانىس قانا ەكەندىگىمىز بايقال-
عان . ال تانىسپايتىن ادامداردىڭ بارشلىق ەكەندىگى تۇسىنىك-
تى . بۇنداي جايتتىڭ بولۋى تاڭىرقارلىق بولماسا دا تولعاندىر-
عان . وسىعان بايلانىستى مەن «تانىس ءارى تانىس مەس ەكە-
مىز» دەگەن ءبىر ولەڭ جازعامىن . قاچەتتى جەرىندە وقى
كەتسەك ارتىق بولماس .

— تانىسايق ،

”تانىسىپىز عوي“ دەمەڭىز ،

تانىس ءارى تانىس مەس ەكەمىز .

وسى كۇيدە جۇرە بەرسەك جۇيكەلەپ ،

تانىسپايتىن تانىستار بوپ كەتەمىز .

.....

— ۋەمىر كەرۋەن قونالغۇدا بولغاندا :

جەتەر نە بار سىلاس ، سىرلاس بولغانغا !

.....

كەل اعايىن ، سىرەمەسىن قادامىڭ ،

ۋەزىم داعى ۋەجىي-ۋەجىي بارامىن .

بۇل تانىستىق ، چاقىلىقتىڭ بەلگىسى ،

چاقىنداۋى ارانىڭ .

اۋلاق بولعاي المستاۋدان ارامىز ،

يۈتپەگەندە كۈش سوڭىندا قالايمىز .

مىنە وسىنداي جوعارىداغىداي تانىستىق تىلەيتىن نىزگىلىكتى

قايتالانبا ۋەسىنىستار اقىرى قالام تەربەۋگە بەكىندىردى . سوندا

بارىپ :

اۋرۇ جۈرەك البىرتىپ الپ قاشىپ ،

سۈرىنەدى ، تانادى جۈرىسىنەن ،

ۋەمىت سۆسىپ ، يىقتان ارمان باسىپ ،

قايتاردايمىن ۋەمىردىڭ ورسىنەن .

قاباق قاتقىل ، ۋەسوز دە كەم ، قىمىل سىلپىر ،

كۈز بۇلتىنداي سۈر تارتىپ ۋەتۈسىم سۇق .

سۈكپە باۋىر كورىنىپ قالسام بۇلدىر ،

كۈنى باتار ادامنىڭ ۋەتۈنى چۇق ! ..

مەيلى نەدە بولسا تىرىلگەن قالايىن ! ..

قۋانشش ، قايعى ، سەرگەلدەڭ

جاراستىق تاۋىپ جار ءسۇيۋ ، بال سەزىمگە بولەنىپ بالالى
بولۇ — ادامنىڭ جەتسەم دەيتىن اسىل ارمان ، قۇمارتا كۈتەر
قۋانشتارنىڭ باستى ءبىرى بولسا كەرەك . مەن 1924-جىلدىڭ
(سىر جىلىنىڭ) سوڭىندا ، قازاقستاننىڭ الماتى وبلىسىنا
قاراستى كەگەن (قازىرگى رايىمبەك) اۋدانىنىڭ توغىزبۇلاق
دەگەن جەرىندە كەدەي شارۋا سەمپاسىندا تۋىلىپ ، اتا-انامنىڭ
قۇمارتا كۈتكەن قۋانشىنا قولىن جەتكىزدىم . مەن بىلە ەستىپ ،
اندىنا ايعاق جانداردان تۇراقتاندىرۋىمىشا — اكەم ءشۋيىنشى سۇ-
راغان جەڭگەسىنە ۇستىندەگى ايران شەرى — قارا لامپىك مەش-
پەتىن شەشىپ بەرىپ ، بۇعان قاناعاتتاتباغان راي ءبىلدىرىپ
قۇزاي تۈسكەندە ساۋىپ وتىرعان سىرىنىڭ بۇزاۋىن اتاعان
ەكەن . ”جوق — جومارتتىڭ قولىن بايلايدىنىڭ“ شەڭبەرىندە
جۇرگەن اكەنىڭ بۇل ءسىم قۇمارىمنان ءبىر شىققانداي سەزىن-
گەن جۇرەك قۋانشىنىڭ ءامىرى مەس دەۋگە كىمنىڭ ءتىلى
بارا قويىسن؟! مەن مىنە وسىلاي قۋانشىتان قۋات الىپ ،
بار-جوعىن بىلدىرمەي كۈتىمگە العان اتا-انانىڭ ، تاتۋ-ءتاتتى
اعا-ءنى ، اپكە ، قارىنداس ، تۇس ، دوس-جارلارنىڭ الپەشىندە
وسە بەردىم ، وسە بەردىم . بۇل بارىستا :

ءالدى ، ءالدى اق بوپەم ،

اق بەسىككە جات بوپەم .

شىراپ قۇناق وسەسىڭ ،

ۋىقى بالىن تات بوپەم .
 *تاي-تاي قوزىم ، باس بەرىك ،
 تەزدەت قادام ، *جۇر ەرىپ .
 ارپالىستى كۇن تۇسا ،
 ايرىلمايتىن بول سەرىك ، — دەگەن سەكىلدى *ۇ .
 مىت ، تىلەكتەر ارقاۋ ەتىلگەن نىزگىلىك تولى ولەك-جىرلار
 بويىما *سىڭىپ جاتتى .
 *وستىپ *جۇرىپ التى جاسقا قول ارتقانمدا —
 1930-جىلىدىك كۇزىندە ، اسىرەسە سولشىلىق سالدانىن تۆد-
 لىپ ، كۇننەن-كۇنگە اسقىنىپ ، ۋەدى تۇسكەن تولقۇ بارىسىندا
 تۇلغان الا-ساپىران ارپالىس تۇرتپەگى ، بۇعان قوسانجارلاپ ،
 *تىپتى اسىپ *تۇسىپ اش قاسقىرشا قۇتىرىنا القىمداغان اشار-
 شىلىق ازابى ، مىنە وسى سەكىلدى جان تۇرشىكتىرگەن كەلەڭ-
 سىز ورتادان اكەم *بىزدى الپ شىنجياڭغا—ىلەگە قاشىپ
 *وتتى .
 *بىز “قاشقىندىق” جولنا قادام تاستاعان شاق كۇن باتىپ ،
 جەر *تۇنىڭ قارا ماقيال كورپەسىن جامىلعان ، جۇلدىزدار
 *تۇسى سۇيق ، سۇر بۇلت اراسىنان قاباعى قاتقىل قايعىلى جاز-
 داي سارعىش تارتىپ كوز تاستاپ ، سايدى قۇلداي سوققان
 زىمرىق جەل ، بەينە قورقىت اتا قوبىزىن سارناتىپ قاسىرەت
 شەگىپ تۇرعانداي كەز ەدى .
 قازىرگىدەي كوز الدىمدا ، اكەم تىگۈلى *ۋىي ، اسۋلى قا-
 زان ، *بىر *بولىم اعاش مۇلىكپەن قالدىرىلعان بوز *ۋيدىڭ
 جارما اعاش ەسىگىنە قۇلىپ سالىپ ، سىرتىنان كىز ەسىگىن
 *تۇسىردى دە *سال اڭتارىلىپ تۇرىپ قالدى . سودان سولڭ

جايىقتان ءۇي شىنە كوز تاستادى ، ءۇي شىنەن اكەمنىڭ شىنجىرمەن بايلاپ قويىلعان ، ارا-تۇرا اۋعا الپ شىعپ جۇرە-تىن تازىسى مەن ءىتتىڭ قىڭسىلاغان داۋىسى ، بۇنىمەن جارىسا ءىت پەن تازى سىرتقا شىعۋعا ۇمتىلعانداى شىنجىر سىلدىرى مەن ءۇي اعاشتىڭ سىقىرى بەينە جىلامسىراغان ادامنىڭ داۋ-سىنداى تىم كوڭىلىسىز ەستىلىپ تۇردى . اكەم شىدام ەتە الماي نازالانغان باسەڭ داۋىسىپەن :

— قىزىرىمداى كورۋشى ەم ، بايلاۋدا قالدىرارداى جازىقتا-رىڭ دا جوق ، ءىراق ، مەنىڭ سەندەردى بىرگە الپ كەتۋگە امالم بولمادى . ءتاڭىرىم كەشىرەر ، سەندەر دە كەشىرىڭدەر ، دەدى دە بىزگە قاراي بەتتەدى . سول ارادا اپامنىڭ ءۇيدىڭ ماڭدايشاسىن ءسۇيىپ ، بوساعاسىن قۇشاقتاپ ەڭلىپ تۇرغانىن بايقادىم . اكەم قايرىلىپ باردى دا :

— قايراتتى بول ! بۇل كورەرىمىزدىڭ باستاماسى عانا ، ال-دەن بۇيتسەڭ كەيىن نە بولاسىڭ ؟ جانىمىز امان بولسا بالالاردى قورعاپ قالا الساق بولعانى !— دەپ ، قولتىعىنان سۇيەمەلدەپ كەلدى دە اتتاندىردى . وسىدان كەيىن بىزبەن بىرگە كەتۋگە بەكىپ ، جۇرەرمەندى عانا كۇتىپ تۇرغان نەمەرە اعاسى مەن نىسىنە دىبىس بەرىپ ، جول باستاپ تارتىپ كەتتى .

قاشقان ادامداردا جايپاراقاتتاىمداى برعالىپ-جىرعالىپ جۇ-رەردەي كۇي بولماق پا ؟ تىزگىن ۇشىمەن زىتىپ كەلەمىز ، اكەم زىتىپ بارا جاتىپ ”قانداى كۇيدە ، قالىپ قويماعى بار ما ؟“ دەپ كوز جۇڭىرتىپ بارلىعىمىزدى تۇگەندەپ قويدى . تۇگەن-دەيتىن جىيىنى ون جان . بۇلار— ءبىزدىڭ ۇيدەن اپام ، اپكەم ، اعايىم ، مەن ، ۇلكەن اكەمنىڭ ۇينەن— ۇلكەن اكەم ، ونىڭ

ايەلىمەن ەكى بالاسى ، ەنسى ، اكەم تۇگەل ەكەندىگىمىزدى بايقاعان سولڭ باسەڭ داۋىسپەن ”بىرىڭە ەبىرىڭ يە بول ، ەبولد-نىپ كەتپە ، قالىپ قالما“ دەپ قىسقا ەمىر بەرىپ ، ەبىزدى شىراتىپ الادى دا تەزدەتىپ تارتا بەردەدى .

وسى جۇرسپەن كەيىر جەردە تاسالانىپ ، كەيىر جەردە دەم الىپ ەجۇرىپ ەكى سوتكەنىڭ تاڭى اتارعا جاقىن تاۋ ساعالاپ كەلىپ چاپچال شەكاراسىنان وتتىك . ەسال كوڭىل تىنىشتانعاذ-داي بولىپ ، اتتان ەتۇسىپ بوي جازىپ ، قايتا اتتانا بەرگەنىمىز-دە جەردەن ونگەندەي ەكى اتتى ادام پايدا بولدى دا :

— توقتاڭدار ، شەكارادان وتتىك ، قۇتىلىدىق دەيسىڭدەر عوي ە ، ونداي وڭاي ەس بولا قويماس !— دەپ بىزگە كوز تاستاپ ، بىلە اكەم مەن ۇلكەن اكەم مىنگەن اتتىڭ شاۋجايىنا جارماستى . بۇلار كۈنە قويماستاي راي بىلىدىرگەندە :

— مال كەرەك پە ، جان كەرەك پە ؟ قىقارلانىڭدار شەكارا دارىنىنا ايداىپ بارامىز ، ودان سولڭ نە بولارىن وزدەرىڭ دە بىلەسىڭدەر ،— دەپ قوقىلاندى . اكەلەرىم :

— قۇداي ەبىلىسن ، وزدەرىڭ بىلىڭدەر ، بىزگە ەجابر قىلماڭدار ،— دەپ اتتارىنان ەتۇستى . ەبۇيرى توق بوكتەرگە-دەگى قوس قورجىن مەن ەرتوقىمدى جاراۋ ەكى جاقسى اتقا يە بولا كەتكەن ەكى قاراقشى ، بۇنىمەن ەناپىسىن تىماي اكەلەرىم-نىڭ ۇستىندەگى پالتولەرىن شەشتىرىپ ، اپامنىڭ دا پالتەسىن شەشتىرىپ ، الماق بولدى . اپام :

— الدىڭدار عوي ، جەتەر ، ەندى مەنى جاللاشتاماقسىڭدار ما ؟ قاراقشىلار !— دەپ قارسىلاستى . سول ارادا الگى سۇمپايى اپامدى قامشىمەن ەبىر-ەكى رەت تارتىپ كەتىپ بەتىنەن قانىن

ساۋ ەتكىزدى . بۇنى كورگەن اكەم :

— ادام ولتەرەسىڭدەر مە ؟ الاتىنىڭدى ال ، قامشىڭدى توق-
تات !— دەپ ءبىر ءتۇيىلىپ بارىپ زورعا توقتادى . وسى كەزدە
ءبىزدى (بالالاردى) قورعاشتاپ جۇرگەن كىشى اكەم قورقىپ
شىر ەتە تۇسكەن مەنى جۇباتۋعا دا قاراماي ، اپامنىڭ قاسىنا
جەتىپ باردى دا قامشى ءۇيرىپ جۇرگەن الگى قاراقشىعا ۇم-
تىلدى . قاراقشى كىشى اكەمدى دە قامشىمەن ەكى-ءۇش تارتىپ
كەتتى ، كىشى اكەم ونى اتتان جۇلىپ الىپ ، كەۋدەدەن تەپكىلە-
مەك بولىپ جاتقاندا ، اكەم كىشى اكەمە :

— بۇل كۇشكە سالار جەر ەمەس ، مال—جان ساداعاسى ،
توقتا !— دەپ ءامىر ەتتى دە ، قاراقشىلارعا كەكتەنە ، —
باتىرلار ، راقىم ەتىڭدەر ، بىزگە دە كۇنەلتەرلىك بىردەمە قال-
سىن ،— دەدى . وسى ارادا قاراقشىلاردىڭ تاىى بىرەۋى الگى
جاڭجالداسىپ جۇرگەن سەرىگىنە :

— تالڭ اتىپ كەتتى ، ەندى ايلانقاستاي بەرمەلىك !— دەپ
ات باسىن تىكە تاۋعا تارتتى . الگى تويىمسىز قاراقشى دا دەرەۋ
اتقا ءمىنىپ سونانسولڭ ارتىنان قۇعىنىشىا بىلەسە تارتىپ كەت-
تى .

كەيىن ءبىز تاۋساعاسىنان بىلە وزەنى بويىنا قاراي بەت
تۇزەپ ، وزەن بويىنان تانىس-بىلىستەردى تاۋىپ ، ولاردىڭ كو-
مەگىمەن اتالاس جانكۇيەر تۇستارىمىزبەن جالعاستىق . ولاردا
ءۇش-ءتورت جىگىت دايارلىقپەن ارنايى كەلىپ ، قۇشاق جايىپ
كورىسىپ ، ساعىنىش پەن قۋانىش جاسى كوزىمىزدەن بۇرشاقشا
توگىلىپ ءوتتى دە جابىققان كوڭىلىمىز انتەك كوتەرىلىپ ،
جاسىعان جانىمىز جاي تاپقانداي بولدى . وسىدان سولڭ قاشقىند-

ىدىق كەيىپپەن بۇقپانتايلاپ مەس ، تۇراى مۇقىم تۇرعىندار كەيىپمەن كوشىپ وتىرىپ قۇلجا اۋدانى خۇديار يۈزى قىستاعى-نىڭ قۇمۇللۇق مالىسىنە ورنالاستىق .

ايتا كەتكەنم ارتىقتىق ەتە قويماق ، تۇڭغىش رەت كەز-دەسكەن جوعارىداى سۇركەي كورىنىستەر مەن سوراقى قىلىقتار ءدال سول كەزدە سايىلىك شەڭبەرىمەن شەكتەلگەندىكتەن مەندە پالەندەي ءبىر تەرەڭ وي-قىال ، شىرىقتىرعان قىممىل تۇدىرما-عانىمەن كوڭىلىمدى كولەڭكەلەپ ، جانىمدى جابىرلەگەندەي بولدى دا ءبىرتالايغا دەيىن ، ەكى يىغىمنان ءبىر اۋىر نارسە باسىپ تۇرعانداي سەزىنىپ ، ەركىن ەڭسە كوتەرە المادىم ، بايا-عى بار-جوعىڭ ، اش-توعىڭمەن ساناسىپ جاتپايتىن ەمىن-ەر-كىن ، ويىن-كۈلىكى باسەڭدەپ ازايىپ كەتتى . اكە-شەشە ، تۇما-لارعا ەركىندەپ ، ەركەلەپ اسىر سالۋلار دا تارتىنشق تارتىپ سايابىرلادى . اپايىم مەن اعايىمنىڭ ، وزگە ۇلكەندەردىڭ دە جاي-كۈيى بۇدان باسقاشا بولا المادى...

ءوستىپ كۈنىمىز ادۋىن وزەندەگى قول قايىقشا قالتىلداپ ءوتىپ جاتتى . وسى بارىستا ارتقا قايرىلىپ ، انا بەسىكتىڭ جىلى قۇشاعى ، ساعىنىشى مەن وكىنىش وكسىگىنە تاپ ەتكەن كەزدەردە بولىپ ءجۇردى . وسى شاققتاردا (1931 — 1933-جىلدارى) اشارشىلىق ارانىنان جاندارىن زورعا اراشالاپ قالعان ، اشتان ءولپ جاتقانداردى كوزبەن كورىپ شوشىنعان اكەمنىڭ اعالارىنىڭ جەسىر ايەلدەرى بالالارىن ، نەمەرەلەرىن جەتەلەپ ، ارقالاپ جايلاۋ ءشۇبىرىپ قۇ سۇلدەر ، ءتىرى ارۋاق كەيىپپەن بىزگە كەلىپ قوسىلدى . ولاردان بولپ جاتقان وقى-عالاردى ەستىسەڭىز جانىڭىز تۇرشىگىپ ، زارەڭىز ۇشادى دا

اياغىندا امان جۇرگەنىڭىزگە شۇكىرلىك ەتەسىز . بۇنىڭ دالەلىنى ولاردىڭ اۆزىنان مەس ، ءومىرى ەل اعاسى بولۇمەن جالعاسقان ارداگەر ازامات—ءدىل مۇحاممەت قۇنايەۋتىڭ «ءوتتى داۋرەن وسلاي» دەگەن كىتابىنداى مىنا ءبىر ۇزىندىمەن تياناقتاندىرا-
يىن : ” . . . ەل قۇلاى ەلۇ . اۋىلدىڭ ادام توزگىسىز اۋىر جاعدايىن ەستىگەن سايىن ازا بويىمىز قازا تۇراتىن ، شالعايدا جۇرسەك تە ارقامىزعا ايازداي باتاتىن . بىردە ۇيدەن حات الدىم . قابىرعالارى قايسىىپ جازىپتى . ەل ءىشىن اشتىق مەڭدەپ ، جىبىلغانعا جۇدىرىق نىدەت جايلاپتى . ونى ءوز كوزىمەن كور-
دىم . الماتى وبلىسىنىڭ ەڭبەكشى قازاق اۋدانىنداى تۇرگەن اۋىلىندا تۇراتىن اكە-شەشەمە كەلسەم ، تىگەرگە تۇياق جوق ، ەل ابدەن ازىپ-توزىپتى . اتتاپ باسسالڭ كىسى ءولىمى ، زارلاعان انا ، جىلاعان بالا . 1932 . ، 1933-جىلدارى وسى اۋداننىڭ بالا-
تاباي ، مالوودنويە (”قۇرعاق ساز“ دەيتىن سياقتى ەدى) اۋىلدا . رىندا تۇندىگى اشىلماي قالعان شاڭىراقتا ەسەپ جوق . بۇل بىرەر اۋداننىڭ تارتقان تاقسىرەتى مەس ، ءيىسى قازاقتىڭ باسنا تۇسكەن ناۋبەت بولدى عوي...”

كەزەگىندە نەگە قازاقتار اراسىنا بارماي بۇندا ورنالاستى-
ئىزدار ؟ دەيتىن سۇراۋدىڭ تۇلىپ قالۇ مۇمكىندىگى بار سە-
كىلدى .

سەبەپسىز سالداز جوق ، ءبىزدىڭ بۇندا ورنالاسۇمىزدا باس اۋىپ اياق جەتكەن جەرگە ورنالاسۇدان بولعان ەمەس ، جاناشر-
جاقىن نىزدەۋدەن ، سول جاقىن-جاناشىرلاردىڭ قانداى جۇرەك امىرىمەن قول سوزۇنان بولعان . اتاپ ايتقاندا ، 1916-جىلى قازاقتار شار پاتشانىڭ وتارشىلدىق ءجابر-زۇلىمىنا ، اسكەر